

О.Є. Гудзь, д-р екон. наук, професор
Державний університет телекомунікацій, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОЗАХИЩЕНІСТЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. В сучасних умовах нестабільності функціонування економічного простору України, формуванні якісно нових економічних реалій, потребує активізації та інтенсифікації інноваційна діяльність підприємств, оскільки вона є платформою забезпечення економічного зростання та найважливішим чинником підвищення ефективності виробництва, забезпечуючи постійне оновлення і поліпшення вживаних технологій і випуск нової продукції реалізацію наукових досягнень та винаходів. Інноваційні перетворення, в результаті яких генеруються ризики, особливо гостро вип'ячують проблему ризикозахищеності інноваційної діяльності підприємств, водночас розширюючи спектр та багатоваріантність підходів до розв'язання означеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні роки збільшилася кількість наукових досліджень і публікацій провідних зарубіжних та вітчизняних науковців та практиків з проблем виявлення причин виникнення ризиків та управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності підприємств. Особливо помітні розробки здійснили: Т. Андерсен, В. Андрійчук, В. Базилевич, В. Борисова, Х. Грюнінг, О. Гудзинський, Е. Кох, Р. Кук, М. Малік, С. Навроцький, В. Онегіна, О. Олійник, Р. Пікус, А. Поддєрьогін, П. Стецюк, П. Саблук, А. Чупіс, Л. Федулова, Й. Шумпетер, та інші. Незважаючи на існуючий значний науковий доробок з розгляду цієї проблематики та акцентуючи увагу на вагомості праць вказаних вчених, все ж слід відмітити, що питання управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності підприємств у стратегічному вимірі розглядалися вченими лише фрагментарно і викликають дискусії у наукових колах, що означає простір для подальшого розгортання наукових пошуків.

Метою статті є висвітлення сучасних підходів до стратегічного управління ризиком і ризикозахищеністю інноваційної діяльності підприємств, демаскування чинників які впливають на ці процеси та обґрунтування необхідності розробки авторського підходу та окреслення напрямів і можливостей щодо побудови карти ризиків та ризик-профілю

інноваційної діяльності сучасного підприємства, що сприятиме формуванню надійної системи його ризикозахищеності в нових вимірах.

Виклад основного матеріалу. Т. Андерсен та П. Шредер [7] вважають, що на сьогодні, коли відбуваються корпоративні скандали і великі фінансові невдачі, підвищується актуальність ефективного управління ризиками. Суттєві досягнення в теорії управління ризиками німецької наукової школи, яка, ґрунтуючись на класичних працях Л. Заде, отримала значні результати з оцінки ризику з використанням нечіткої логіки та нечітких множин. І. Кох у публікації [9] розглядає застосування нечітких моделей для аналізу даних і розвідки. Істотні досягнення у розробленні сучасної теорії з оцінки ризику, використовуючи нечітку логіку та нечіткі множини, японської наукової школи (Мамдані, Сугено, Цукамото) [14]. А. Гріфін [10], маючи великий досвід з управління репутацією компанії, на конкретних прикладах проводить аналіз ефективних та помилкових дій корпорацій зі створення, управління власною репутацією та репутаційними ризиками. У книзі англійських економістів – Т. Бедфорда і Р. Кука [8] – розглядаються фундаментальні поняття невизначеності, її відносини з імовірністю, межі з кількісною оцінкою невизначеності. Ризикозахищеність підприємства – це забезпеченість життєво-важливих інтересів і потреб системи підприємства від всього спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою [1 с. 56]. Тобто, це така характеристика системи, яка дає змогу звести до мінімуму, а у кращому випадку, і повністю позбутись негативних наслідків впливу ризиків різноманітної природи [6 с. 17]. М.В. Грачова [2] та І.Ю. Івченко [3] визначають інноваційний ризик як імовірність втрат, що виникають при вкладенні підприємством коштів у виробництво нових товарів і послуг, що, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку. Кінцева мета стратегічного управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності має відповідати цільовій функції підприємства: отримання максимального прибутку за оптимального, прийняттого співвідношення прибутку і ризику.

Нині спостерігається стримування інноваційної діяльності підприємств. Інноваційна активність у підприємств за останні п'ять років не перевищувала 7,1 %. У країнах Великої сімки кількість підприємств, які впроваджують інновації становить 70–80 %. Найпоширенішою причиною низької інноваційної активності підприємств часто називають відсутність фінансових ресурсів для фінансування інновацій, що є характерним для українських підприємств. Підприємства, здійснюють фінансування інновацій в межах 10 % від отриманого прибутку підприємства, а витрати на здійснення ризик-менеджменту інновацій не перевищують 1-

2 % від прибутку підприємства. Враховуючи коливання курсу гривні, фінансування досліджень в Україні у 15-20 разів менше, ніж в середньому в Європейському союзі. Середній кошторис однієї НДР у 2013 р. склав 233 тис. грн (що за існуючого курсу менше, ніж, зокрема, річна стипендія одного німецького аспіранта). Частка загального обсягу фінансування НДР у ВВП становила 0,77 %, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету лише 0,33 %. Загалом основні джерела фінансування НДР в Україні розподіляються між державним бюджетом (понад 48 %), бізнесом (30 %) та іноземними донорами (близько 22 %) [9]. Цікаво, що інновації на підприємствах здійснюються переважно задля оновлення та диверсифікації продуктів, збільшення частки ринку, скорочення витрат виробництва послуг, зниження матеріальних витрат, забезпечення сучасних стандартів якості продукції та послуг тощо. Високі місця у світових рейтингах конкурентоспроможності національних економік займають лише ті країни, підприємства яких займаються освоєнням інновацій: Фінляндія, Велика Британія, Нідерланди, Сінгапур, Японія, США, Південна Корея, Ірландія [4, с. 246]. Інновації мають здатність швидко змінювати цілі сектори економіки та приносити величезні економічні, соціальні та фінансові зиски країнам, які створюють для них сприятливе середовище [11]. Міжнародні експерти визначають 4 чинники низької інноваційної активності вітчизняних підприємств: домінуюча частка традиційних галузей, які не є науково інтенсивними; висока інфляція, коливання курсу, високі процентні ставки не створюють сприятливого інвестиційного клімату; існуючі інструменти підтримки інновацій (інвестиційні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо) обмежені у фінансових можливостях; для банків більш привабливим є кредитування інших видів підприємницької діяльності [12]. Керівники підприємств серйозною перешкодою вважають занадто високі ризики та первинні витрати на інновації, невизначений попит на інноваційну продукцію та наявність сильних конкурентів.

Ризики супроводжують всі стадії розробки та впровадження інновацій. Майбутнє неможливо передбачити. Стратегічний підхід від повсякденного управління відрізняється прагненням досягти визначеної мети та далекоглядністю, підбором найбільш оптимальних сценаріїв і умінням переходити від одного сценарію ризикозахищеності до наступного в найбільш сприятливий момент. Проблема визначення стратегій управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності підприємства, зосереджена в тому, що майбутня конкурентоспроможність та успішність підприємства не визначається існуючими умовами та регламентами. Таким чином, необхідно переглянути, що представляє

цінність для бізнесу, а що ні. Так, Hewlett-Packard отримує більшу частку прибутку на товарах, яких рік назад ще навіть не випускали. Звертаємо увагу, що в інноваційній діяльності прагнення до мінімізації ризику рівнозначне відмові від інновацій взагалі, оскільки розроблення й впровадження новинок завжди пов'язані з ризиком. Експерименти ризиковані. Помилки – це просто частина культури інновації. „Прийміть це, і ви станете сильніші”, – радить Альберт Ю, старший віце-президент Intel. Нині, „щоб втримати конкурентоспроможну позицію, все більше підприємств розробляють нові бізнес-моделі, підкріплюючи свої нововведення стратегічним інструментарієм”[13 с. 2]. Формування системи стратегічного управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності на підприємстві необхідно здійснювати в чітко визначеній послідовності: діагностика ризикозахищеності; квантифікація ризику; побудова карти ризиків та ризик-профілю інноваційної діяльності підприємства; вибір методів впливу на ризик; прийняття рішень.

Для діагностики ризикозахищеності інноваційної діяльності підприємства доцільно використовувати показники-індикатори ризику: показники прибутковості, платоспроможності, ефективності та продуктивності виробництва; індекси фінансової рівноваги, маневреності, автономії. Карта ризиків інноваційної діяльності підприємства представляє собою наочний огляд найважливіших характеристик ризиків та загроз. Методом експертної оцінки будується ризик-профіль інноваційної діяльності конкретного підприємства. Результати побудованої карти ризиків та ризик-профілю інноваційної діяльності підприємства використовуються при: оцінці нівелювання ризиків; оптимізації стратегії управління за критерієм ризикозахищеності; планування витрат на підтримку системи ризикозахищеності підприємства. В результаті успішні стратегії управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності стають ключем до конкурентної переваги підприємства. Обов'язково, при фільтрації та відборі стратегій приймаються до уваги часові обмеження.

Висновок. Узагальнюючи теоретичні положення та результати практичних досліджень можна стверджувати, що платформою стратегічного управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності підприємства є цілеспрямований пошук і організація роботи зі зниження ризику, отримання і збільшення віддачі в невизначеній ситуації. Таким чином, формування стратегій управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності підприємства має орієнтуватися: на постійні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі; на конкретну нішу на ринку; на використання усіх ресурсів, потенційних резервів та можливостей; на посилення своїх конкурентних позицій; на тривалу перспективу; на

мінімізацію ризиків і нарощення ефективності виробництва; на використання інтелектуального потенціалу працівників підприємства; на освоєння нових ресурсозберігаючих та екологозахисних технологій. Обґрунтовано, що важливою складовою формування стратегічного управління ризикозахищеності підприємства є побудова карти ризиків та ризик-профілю інноваційної діяльності підприємства. Досвід ризик-менеджменту засвідчує наявність унікальності інноваційних ризиків на будь-якому підприємстві, тому слід розробляти специфічну для кожного окремого підприємства карту ризиків та будувати його ризик-профіль, зміст якого залежить від масштабів, потенціалу, складності конкретного підприємства, ступеню розвиненості виробничої інфраструктури та його кооперації, інтеграційних та кластерних зв'язків, стилю управління і багатьох інших індивідуальних характеристик. Запропонований підхід до формування стратегій управління ризикозахищеністю інноваційної діяльності підприємства може бути корисними для вітчизняних підприємств сприятиме їх інноваційному розвитку, підвищенню їх конкурентоспроможності та нарощенню ефективності.

Бібліографічний список: 1. Антикризисное управление: учеб. пособие. – В 2-х т. – Т. 2: Экономические основы / отв. ред. Г.К. Таль. – М.: Изд-во „Инфра-М”, 2004. – 432 с. 2. Грачева М.В. Управление рисками в инновационной деятельности / М.В. Грачева, С.Ю. Ляпмна. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 351 с. 3. Івченко І.Ю. Економічні ризики / І.Ю. Івченко. – К.: ЦНЛ, 2004. – 304 с. 4. Івченко В. Становлення та розвиток національної інноваційної системи України як передумови побудови конкурентноспроможної економіки держави / В. Івченко // Стратегія розвитку України. – 2007. – № 1/2. – С. 246–252. 5. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність в Україні" Архів Дежкомстату - 2013 рік. 6. Хохлов Н.В. Управление риском: учеб. пособие для вузов / Н.В. Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с. 7. Andersen T. Strategic Risk Management Practice: How to Deal Effectively with Major Corporate Exposures / T. Andersen, P. Schroder. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 268 p. 8. Bedford T. Probabilistic Risk Analysis: Foundations and Methods / T. Bedford, R. Cooke. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 414 p. 9. Cox E. Fuzzy Modeling and Genetic Algorithms for Data Mining and Exploration (The Morgan Kaufmann Series in Data Management Systems) / E. Cox. – San Francisco: Morgan Kaufmann Publishers, 2005. – 530 p. 10. Griffin A. New Strategies for Reputation Management: Gaining Control of Issues, Crises & Corporate Social Responsibility / A. Griffin. – London: Kogan Page, 2007. – 184 p. 11. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/15_

research__development.pdf. 12. <http://erawatch.jrc.ec.europa.eu/erawatch/opencvms/information/count> 13. Jay L. Abraham MetaMorphic Innovation: a Power Tool for Breakthrough Performance [Електронний ресурс] / Jay L. Abraham, Daniel J. Knight // Strategy & Leadership. – 2000 – V. 28 – Режим доступу : http://www.ergen.gr/files/Metamorphic_Innovation.pdf 14. Mamdani E. An Experiment in Linguistic Synthesis with Fuzzy Logic Controller / E. Mamdani, S. Assilian // Int. J. Man-Machine Studies. – 1975. – Vol. 7. – № 1. – P. 1-13.

Гудзь Е.Е. Стратегическое управление рискозащищенностью инновационной деятельности предприятий. В статье освещены современные подходы к стратегическому управлению риском и рискозащищенности инновационной деятельности предприятия. Раскрыты факторы влияющие на эти процессы. Отмечено, что разработка и внедрение новинок всегда связаны с риском. Опыт риск-менеджмента доказывает уникальность инновационных рисков на любом предприятии, поэтому следует разрабатывать специфическую карту рисков и строить риск-профиль предприятия. Их содержание зависит от масштабов, потенциала, сложности конкретного предприятия, степени развитости производственной инфраструктуры и его кооперации, интеграционных и кластерных связей, стиля управления и многих других индивидуальных характеристик. Предложенный подход может быть полезным для отечественных предприятий будет способствовать их инновационному развитию и повышению их конкурентоспособности.

Gudz O. Strategic Risk Management and Protection of Innovative Enterprise Risks. This article reviews new approaches to strategic risk management and protection of innovative enterprise risks. The author revealed factors that affect these processes. Draw attention that the development and implementation of innovation is always associated with risk. Risk management experience shows that innovation risks unique to any enterprise. It is necessary to develop specific risk map for each enterprise. It is important to generate innovative risk profile for each enterprise. Their content depends on the size, capacity, complexity of a particular enterprise, the degree of development of industrial infrastructure and its cooperation, integration and cluster communications, management style, and many other individual characteristics. Author's approach can be useful for local enterprises, promote their innovative development and increase their competitiveness.